

на подсъдимата по време на съдебните заседания на VI състав на народния съд от 12 до 31 март 1945 г. “Малката маркиза” е изправена пред най-немилолюбивите съдии, които светът може да си представи. Безлични и безименни хорица, нямащи нищо общо с юрисдикцията и с образоваността, навличат съдийски тоги върху селските си дрешки и по волята на чуждия окупатор и неговите марионетки са провъзгласени за “народен съд.” Подобно на средновековните инквизитори те съдят българските учени, писатели, художници, журналисти заради техните убеждения и писания, обвиняват ги в грандиозни престъпления като подпалвачи на световната война, за националната катастрофа, за престъпления против човечеството. Нюрнбергският съд не е нищо пред домораслите адепти на палача Вишински. На този жалък човешки фон държанието на Фани изглежда още по-достойно. Всеки, който прочете отговорите, от които зависи съдбата ѝ, ще открие в думите ѝ самообладание и достойнство на потомствена аристократка. Няма сянка от хленч и унизително разкайване, тя не моли за милост и не се подмазва на самозванците. Спокойно излага своите позиции, не се отрича от нищо, което е сторила или написала, високо подчертава ценностните ориентири в своя живот – родолюбие и съвестта: *“Като писателка аз бях една съвест, едно сърдце, което устоява интереси на своя народ според неговия пулс”*. Нито тогава, нито сега някой може да оспори истинността на нейните думи. Респектиращи за съдиите са точните и премерени изказвания по всеки отправен към нея въпрос, обструкции към отговорите ѝ в протоколите няма. В думите ѝ понякога izbива затаена интелектуална дързост, разчитат се двусмислилия, които звучат като предизвикателство. В следващите цитати Фани сякаш съжالياва за това, което не е било напraveno, за да се предотврати фалита на предишната българска политика.

– *Признавате ли, че тази политика, която сте подкрепяли, е фалирала?*

– **Не по моя вина фалира.**

Адвокатът: *Какви размисления имате сега, след 9-ти септември?*

– **Че когато българският народ направи един сериозен завой, не може да се отрече отговорността на предшествениците.**“

Но и пред най-щекотливите въпроси – за отношението и връзките и с Германия – пак същата яснота и доблест, същото спокойно поемане на отговорността. *“Ние, като народ, който пострада от Версайлските диктати също страдахме и естествено имахме съчувствено отношение към Германия. Към германската култура винаги съм имала благоприятно отношение. Политическите режими съм ценяла дотолкова, доколкото са имали благоприятно отношение към нашия народ. Изабощ моето отношение към Германия беше такова, каквото беше на голяма част от нашето общество.”* Независимо какво я очаква и въпреки изпитанията на шестмесечния затворнически ад, говори не човек, треперещ от страх, а **гранддамата на българската литература** – създателката на изумителната с духовната си сила “дъщеря на Калояна”, жената,